

УДК 339.56:637'8(477.83/86)(09)

О. Р. Проців, кандидат наук з державного управління, головний спеціаліст Івано-Франківського обласного управління лісового та мисливського господарства

ІМПОРТ РИБНОЇ ПРОДУКЦІЇ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.: АДМІНІСТРАТИВНИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ

Розглянуто економічне значення імпорту рибної продукції у Галичині кінця ХІХ – початку ХХ ст. Проаналізовано статистичні дані Галичини та інших країн Європи, практику правозастосування органів державної влади під час імпортних операцій. Висвітлено вплив громадських організацій на органи влади в частині лобювання професійних інтересів. Проаналізовано міждержавні угоди, що врегульовували імпорт рибної продукції, розміри митних платежів, походження рибної продукції, її якість, застосування досягнень науки та технологій для зберігання риби, чинники недобросовісної конкуренції під час імпорту продукції.

Ключові слова: Австро-Угорська монархія; Галичина; раки; риба; економіка; торгівля; імпорт.

It was researched the economic value of fish products' imports in Galicia in late 19th – early 20th centuries. It was analyzed the statistics of Galicia and other European countries and the enforcement of public authorities at import operations. It was analyzed the influence of NGOs on the authorities in terms of lobbying the professional interests. It was analyzed interstate agreements that regulated the importation of fish products, the size of customs duties, the origin of fish products, its quality, the use of science and technology achievements for storage of fish, factors of unfair competition at importing the products.

Key words: Austro-Hungarian monarchy; Galicia; crabs; fish; economics; trade; import.

Постановка проблеми. В умовах сучасної України спостерігається низький рівень споживання рибної продукції, що є наслідком недосконалого державного регулювання цієї галузі. Дослідження зазначеної проблематики в історичному контексті дасть змогу врахувати місцеві особливості для розв'язання проблем під час імпорту рибної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адміністративний та економічний аспекти проблеми правового регулювання й практики правозастосування імпорту рибної продукції Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. висвітлено у працях З. Фішера, С. Павліка, М. Новицького, часописах “Окулярник” та “Ловець”, статистичних довідниках, кодексах законів Галичини. Проте деякі проблеми розглянуто побіжно, й вони потребують подальшого дослідження.

Мета статті – дослідити державне регулювання, правозастосування органами державної влади у частині імпорту рибної продукції у Галичині ХІХ – початку ХХ ст. Проаналізувати господарське значення рибної продукції та її імпорту зокрема.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

- проаналізувати чинні нормативно-правові акти Галичини, Австро-Угорської імперії та практику їх правозастосування в частині імпорту рибної продукції;
- виявити закономірності й особливості імпорту рибної продукції.

© О. Р. Проців, 2016

Теорія та історія державного управління

Виклад основного матеріалу. Рибній продукції в Галичині досліджуваного періоду належало чільне місце. Площа ставків, на яких ефективно велось рибальське господарство, становила 4798,7 га, тоді як на примітивному рівні рибальське господарство велось на площі водного дзеркала у 8418,1 га. На цих ставках рибу не годували, а їх вилов здійснювався шляхом спускання води кожні 3–4 роки. Детальніше про стан рибного господарства в Галичині свідчить табл. 1.

Таблиця 1

Структура ведення рибальського господарства в Галичині у розрізі повітів (1904 р.)
[1, 183–184]

№	Повіт	Господарства з високим рівнем ведення			Господарства з примітивним рівнем ведення		
		Кількість гмін	Кількість ставків	Загальна площа, га	Кількість гмін	Кількість ставків	Загальна площа, га
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Бяла	37	?	2108,9	1	1	0,38
2	Бібрка				9	10	727,1
3	Бохня	6	8	12	8	9	5,88
4	Богородчани	–	–	–	–	–	–
5	Борщів				4	4	15,8
6	Броди				21	21	1712,18
7	Бжеско	4	35	62,04			
8	Бережани				4	3	785,28
9	Бжозув				15	?	14,57
10	Бучач				6	6	96,13
11	Хшанів	27	88	118,97	1	1	4,06
12	Цешанів	4	33	61,61	11	14	20,62
13	Чортків				11	13	43,63
14	Домброва				14	21	19,39
15	Доброміль				1	4	0,75
16	Долина	–	–	–	–	–	–
17	Дрогобич	1	28	23,60	2	2	6,56
18	Горлиці	–	–	–	–	–	–
19	Городок	1	25	341,20	11	?	1385,56
20	Грибів	1	7	10			
21	Городенка				9	18	86,10
22	Гусятин	2	14	103,27	12	14	95,01
23	Ярослав	5	?	188,07	8	8	117,40
24	Ясло	1	?	4,00	6	18	7,21
25	Яворів				8	6	295,52
26	Калуш	–	–	–	–	–	–
27	Кам'янка				5	6	34,72
28	Колбушова	1	8	5,00	3	5	10,95
29	Коломия	–	–	–	–	–	–
30	Косів				1	2	0,40
31	Краків	4	?	10,60			
32	Кросно	2	12	7,38	6	12	6,21

1	2	3	4	5	6	7	8
33	Ліманова	2	10	5,00	1	5	2,50
34	Ліско	1	9	8,62			
35	Львів				11	24	183,10
36	Ланьцут				15	13	?
37	Мелець	3	?	63,56	7	11	16,42
38	Мостиська				2	4	2,70
39	Мисленіце				2	5	2,15
40	Надвірна	–	–	–	–	–	–
41	Ніско				6	?	30,26
42	Новий Сонч	–	–	–	–	–	–
43	Новий Тарг	–	–	–	–	–	–
44	Печеніжин	–	–	–	–	–	–
45	Пільзно	1	5	1,10	5	7	3,55
46	Підгір'я	3	8	1,08			
47	Підгайці				5	5	527,24
48	Перемишль	–	–	–	–	–	–
49	Перемишляни				2	2	4,73
50	Пшеворск				10	12	6,19
51	Рава				7	11	67,17
52	Рогатин				7	9	530,62
53	Ропчиці	1	11	30,25	3	4	4,75
54	Рудки				4	2	274
55	Жешів				1	1	0,25
56	Самбір	2	2	30			
57	Сянок	1	13	6,75	14	24	25,64
58	Скалат				6	6	173,43
59	Снятин	–	–	–	–	–	–
60	Сокаль				14	14	146,98
61	Станиславів	–	–	–	–	–	–
62	Старий Самбір	–	–	–	–	–	–
63	Стрий	1	3	5	1	4	4
64	Стрижів	–	–	–	–	–	–
65	Тарнобжег				1	2	19,76
66	Тернопіль				13	13	626,30
67	Тарнів	7	27	61	1	9	20
68	Тлумач				2	2	26
69	Теребовля				5	5	11,25
70	Турка	–	–	–	–	–	–
71	Вадовіце	30	219	1,369	–	–	–
72	Величка	5	15	10			
73	Заліщики	–	–	–	–	–	–
74	Збараж				10	10	112,02
78	Золочів	–	–	–	–	–	–
79	Жовква	3	44	106,03	2	2	46
80	Жидачів				5	6	45,50
81	Живець	4	15	49,14	1	9	11,50
Усього		155		4798,78	342		8415,06

Зважаючи на те, що місцеві товаровиробники через низьку ефективність не могли забезпечити у достатній кількості рибною продукцією місцевий ринок, за його насичення взялись торгівці. Найпопулярнішою продукцією рибальства у 80-х рр. XIX ст. був солений оселедець. Це відбувалося з двох причин: він був дешевий, а Австро-Угорщина мала доступ лише до Адріатичного моря, в якому його не виловлювали [2, 38].

Статистика свідчила, що в цей період у Галичину імпортували щорічно в середньому близько 62 500 бочок оселедця, вартість кожної становила 30 золотих. Вартість спожитих оселедців дорівнювала у 1 875 000 золотих. Головними споживачами були селяни, так як оселедець був удвічі дешевшим за будь-яку живу рибу, що реалізовували на Галицьких ринках. У середньому імпортували 315 864 кг сушеної риби загальною вартістю 63 172 золоті (по 0,20 золотого за кг), 20 220 кг копченої та маринованої риби загальною вартістю 10 110 золотих (по 0,50 золотого за кг). Усього Галичина імпортувала за рік риби на суму 1 948 282 золотих [3, 68–70]. Так, у 1883 р. Галичина імпортувала 2 861 519 кг риби, 82 % від усієї імпортованої риби становили солені оселедці (2 331 761 кг). Головним чином оселедці імпортували з Німеччини та Росії. Свіжої риби було імпортовано 115 527 кг (4 %), соленої риби (крім оселедців) – 388 419 кг (13 %) та консервованої риби – 8799 кг (1 %) [4, 132].

Експерти рибної галузі зазначали, що низький технологічний рівень розведення риби не давав можливості Австро-Угорській імперії, й Галичині зокрема, ефективно розводити рибу, що й зумовлювало її дорожнечу. А відповідно до об'єктивних законів економіки товар перетікає на ринки, де його можна дорожче продати. Якщо, скажімо, проаналізувати торгівлю між Австро-Угорщиною й Німеччиною, бачимо, що у 1891 р. з Німеччини до Австро-Угорщини експортовано 8542 т риби, причому 5285,5 т – до Галичини, що становило 61 % усього експорту риби з Німеччини. Галичина, своєю чергою, експортувала до Німеччини лише 45,2 т риби, що становило близько 1 % від імпорту. Слід зазначити, що в наступних роках розбіжність між експортом та імпортом риби до Галичини з Німеччини скоротилась у десять разів (табл. 2).

Таблиця 2

Експорт та імпорт риби в Галичині у 1891–1899 рр., т [5, 121]

Роки	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899
Імпорт риби до Австрії з Німеччини	8542	9091,5	11543	11132	11605	11000	9266	8632	7479
Імпорт риби до Галичини з Німеччини	5285,5	5119,5	6519	5843	6410	6497	5560	5265	4117
Експорт риби з Австрії до Німеччини	990	1125	1370	1309	1772	1202	1399	2192	2038
Експорт риби з Галичини до Німеччини	45,2	101,5	121,5	107	183	126	348	521	373

Перевищення імпорту риби над експортом до Австрії у 1899 р. становило 8233 ц, 1900 р. – 15 996 ц, 1901 р. – 22 746 ц, 1902 р. – 22 818 ц. Тож лише за ці чотири роки риби було імпортовано на 2 390 430 крон більше, ніж експортовано. Крім низького технологічного рівня ведення рибного господарства, австрійські рибалки зазначали, що експорт риби з Австро-Угорщини гальмується високими тарифами залізниць: в Австрії за перевезення одного вагона на відстань 300 км необхідно сплатити 360 крон, тоді як у Німеччині – 230, Румунії – 260, Росії – 230 [6, 61].

Теорія та історія державного управління

Австро-Угорщина у 1910 р. імпортувала 3885 ц живого коропа, експортувала – 24 087 ц. У подальшому імпорт коропа Австро-Угорщиною зростає. Так, у 1911 р. Австро-Угорщина імпортувала 4189 ц коропа, причому з Німеччини імпортовано 138 ц, тоді як з Румунії – 2771 ц, з Росії – 1118 ц. У 1913 р. імпорт живого коропа зменшився до 1896 ц, у тому числі: з Німеччини – 56 ц, Румунії – 444 ц, Росії – 1348 ц.

Австрія 1910 р. ввезла 27 051 ц бітої прісноводної риби, а вивезла лише 5173 ц. Найбільше цих видів риби експортували до Австро-Угорщини Румунія (12 627 ц), Німеччина (3012 ц), Росія (9208 ц) – в основному мороженого судака й лосося. Італія переважно експортувала до 1478 ц вугра.

Якщо імпорт прісноводної риби зменшувався, то імпорт морських видів риби щороку зростає. Зростає також і споживання морських видів риби в Австрії. Якщо порівняти імпорт морських видів риби Австро-Угорщиною у 10-х рр. ХХ ст. та 80-х рр. ХІХ ст., то він зріс у середньому в десять разів. Основним постачальником морської риби залишалась Німеччина (табл. 3).

Таблиця 3

Імпорт до Австрії морських видів риби (1910–1913 рр.)

Рік	Вага всього імпорту, ц	Вага імпортованої риби з Німеччини (ц)	% імпорту риби з Німеччини
1910	146 734	121 040	82
1911	166 730	145 050	86
1912	150 283	130 258	86
1913	186 432	157 696	84

Слід зазначити, що Австро-Угорщина мала доступ лише до Адріатичного моря, яке малопродуктивне на морську рибу та оселедці. Тому морської риби експортували дуже мало – від 4 до 6 тис. ц. У 1913 р. Австро-Угорська імперія ввозила риби на суму 21 597 267 крон, а вивозила – на 2 726 190 крон. Негативний баланс експорту над імпортом становив 18 871 077 крон, а експорт до імпорту в процентному відношенні становив лише 12,6 % [7, 92–95].

Ринок Німеччини потребував прісноводних видів риби. Тож Німеччина, яка найбільше експортувала до Австро-Угорської імперії оселедців, своєю чергою, найбільше імпортувала з Австро-Угорської імперії коропа (табл. 4).

Таблиця 4

Імпорт до Німеччини живого коропа у 1910–1913 рр.

Рік	Імпорт живого коропа до Німеччини (вага, ц)	Експорт живого коропа з Австро-Угорщини (вага, ц)	% імпортованого коропа з Австро-Угорщини
1910	24 087	24 069	99
1911	19 952	19 897	99
1912	21 283	20 991	98
1913	20 808	20 462	98

Вартість імпортованого до Німеччини коропа за рік становила від 1 926 960 до 1 768 765 крон. Австрія експортувала також інші види риби до Німеччини, в основному це був лин (3674 ц вартістю 514 360 крон, 1913 р.). Одним із важливих видів риби, які ввозила Німеччина, була жива форель з Данії (дані статистичного довідника уряду Німеччини про імпорт та експорт рибної продукції Німеччини за 1913 р. подано в табл. 5).

Таблиця 5

Імпорт та експорт рибної продукції Німеччини у марках (1913 р.)

Вид продукції	Імпорт до Німеччини, тис. марок	Експорт з Німеччини, тис. марок	Співвідношення експорту до імпорту, %
Короп, лин, вугор (живі)	3404,0	234,0	7
Короп, лин, вугор (морожені)	7769,0	2277,0	3
Свіжий оселедець, шпроти	22 751,0	2385,0	10
Інша морська риба	21 412,0	4145,0	19
Солоний оселедець	47 329,0	203,0	0,5
Лосось (солений)	9200,0	223,0	2
Раки, кра й інші рибопродукти	141 011,0	15 396,0	11

З поданих статистичних даних бачимо, що значна частина риби, яка потрапляла на німецький ринок, була імпортованою. Всього у 1913 р. Німеччина імпортувала риби на 141 млн марок, а експортувала – 15,4 млн марок [8].

Відомо, що в тогочасному рибному промислі велике значення мали п'явки, яких використовували у медицині. Тож Австро-Угорщина, крім риби, у великій кількості закупувала п'явки. Основними постачальниками їх були Греція, Сербія, Туреччина, Бельгія, Німеччина. У 1892 р. було завезено п'явок на суму 182 тис. золотих, у 1893 р. – 107 525 зол., у 1894 р. – 79 500 зол., у 1895 р. – 64 000 зол., у 1896 р. – 73 000 зол [8, 64].

Визначальним для експортно-імпортних операцій було нормативно-правове забезпечення. Зокрема, у законі Австрії “Про мито” (1868 р.) визначалось, що за імпорт 1 центнера риби слід було сплатити 1,5 зол., таку ж суму потрібно було сплатити за одну корову. Не обкладались митом телята, свині, коні, дичина [9, 137–139]. У законі “Про ввізний митний тариф Австро-Угорщини” від 25 травня 1882 р. ставка сплати мита за імпорт 100 кг риби, раків і слимаків становила 1 золотий, водночас за 100 кг битого м'яса сплачували 6 зол., за 1 голову бика – 4 зол., корови – 3 зол., вівці – 0,5 зол., свині – 3 зол. Така ж сума за імпорт риби була визначена у законі Австро-Угорщини від 25 травня 1892 р. “Про загальний митний тариф Австро-Угорщини” [10, 119–132].

В окремих випадках для врегулювання експортно-імпортних відносин укладались міждержавні торгові договори (трактати), у яких окремо врегульовувався розмір мита. Зокрема, торговий трактат від 24 березня 1870 р., укладений між Австро-Угорською монархією та Іспанією, врегульовував питання торгових відносин під час торгівлі рибою [11, 375].

Аналогічний торговельний договір був укладений між Австро-Угорською монархією та Італією 27 грудня 1878 р. Австрією його було ратифіковано 28 січня 1879 р., а італійською стороною – 30 січня 1879 р. Сторони домовились про умови торгівлі між країнами, зокрема і про вартість мита на конкретні види товарів. Торгівля свіжою рибою, раками, слимаками проходила без сплати мита, тоді як за торгівлю морською рибою необхідно було сплатити 3 крони за кожні 100 кг. Таку ж суму слід було сплатити за торгівлю свійськими тваринами. Харчова продукція оподатковувалась за вищою ставкою. Так, за переміщення через кордон 100 кг ковбаси мито становило 16 крон, а сиру – 4,4 крони [12, 69–75].

Австрійський закон від 13 лютого 1906 р. “Про встановлення вартості мита” визначав ставку мита для всіх країн Австро-Угорської імперії. Зокрема, за імпорт 100 кг риби або раків потрібно було сплатити 10 крон. Не обкладались митом жива дичина – копитні й пернаті. За 100 кг битих пернатих накладалось мито – 25 крон, а за 100 кг живих – 8 крон. За 100 кг битої дичини потрібно було сплатити 20 крон [13, 40].

Крім мита, міста накладали споживчий податок. Відповідно до закону від 22 грудня 1910 р. “Стосовно зміни споживчого податку”, за реалізацію 100 кг риби необхідно було сплатити 6 крон, 1 голови оленя – 7 крон, дикого кабана (понад 17 кг) – 6 крон, зайця – 30 геллерів, за 100 кг оленини – 8 крон, м’яса іншої дичини – 12 крон, за реалізацію фазана, глухаря, тетерука – 80 геллерів, рябчика, дикої гуски, вальдшнепа, дикої качки – 40 геллерів, куріпки, бекаса – 20 геллерів, водної курки, дикого голуба – 10 геллерів, дрозда, перепілки – 4 геллери, за 100 кг риби – 8 крон [14, 451–455].

Виходячи з власних інтересів, рибалки не були зацікавлені в імпорті рибної продукції на внутрішній ринок. Одним із найактивніших товариств, яке лобіювало інтереси рибалок, було “Крайове рибальське товариство” [15, 42–45]. Для обмеження імпорту мороженої риби воно привертало увагу влади на шкідливість для здоров’я споживання мороженої риби [16, 4]. Нагодою для інформаційної кампанії проти імпорту замороженої риби стало масове отруєння юристів на банкеті після проведення їхнього з’їзду. У зверненні до влади товариство зазначало, що споживання російського судака вже апіорі несе загрозу для здоров’я, так як його виловлюють в азійській частині Росії й для його транспортування необхідно багато часу, за який він псується. Зауважувалось, що галицький короп за харчовими якостями не поступається російському судаку, а його споживання – це лише данина моді [17, 155–156].

Для зменшення імпорту риби з Німеччини товариство вимагало підвищення мита для німецьких експортерів, наголошуючи, що імпорт дешевої морської риби унеможливає розвиток рибальства у Галичині. Також товариство лобіювало відміну сплати мита за імпорт кормів для риби, зменшення тарифів на залізничні перевезення та акцизного податку в разі реалізації риби з 15 крон 60 геллерів за 100 кг до 2 крон та 60 геллерів, тобто до рівня, що встановлений під час реалізації імпортованої з Німеччини морської риби [18, 143–144]. Товариство сприяло імпорту раків та риби до Галичини з метою відсвіжування крові [19, 130].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Головним чинником, що спонукав імпорт рибної продукції до Австро-Угорської імперії, було неефективне ведення рибальського господарства місцевими товаровиробниками. Вилов риби з морів країнами, які мали безпосередній вихід до них, сприяв виробництву великої кількості рибної продукції низької собівартості, що призвело до збільшення її експорту до Австро-Угорської імперії. Імпорт риби був у

10 разів вищим, ніж його експорт. Основним експортером морської риби вважалась Німеччина. Головним механізмом регулювання балансу експорту та імпорту стали митні платежі та акцизний збір під час продажу риби на ринках. Сплата мита за експорт рибної продукції була удвічі меншою, ніж за продукцію тваринництва.

Список використаних джерел:

1. Gospodarstwo rybne w kraju w świetle najnowszych cyfr statystycznych // Okólnik. – 1906. – № 85. – S. 183–184.
2. Pogadanka wilijna o rybołówstwie // Łowiec. – 1885. – № 2. – S. 38.
3. Badania rozsiedlenia ryb // Okólnik. – 1883. – № 3. – S. 68–70.
4. Kronika // Łowiec. – 1884. – № 8. – S. 132.
5. Cło od ryb // Okólnik. – 1901. – № 52. – S. 121.
6. Do artykułu: Przewóz ryb kolejami żelaznymi // Okólnik. – 1906. – № 81. – S. 61.
7. Projektowane cło od ryb w przyszłych traktatach handlowych // Okólnik. – 1914. – № 5. – S. 92–95.
8. Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. – Lwów, 1898. – T. XVII, zeszyt I. – S. 64.
9. Przekłady ustaw, rozporządzeń i obwieszczeń z dziennika praw państwa dla Królestwa Galicji i Lodomeryi, tudzież Wielkiego Księstwa Krakowskiego. – Lwów : Król. galic. drukarnia rządowa, 1868. – S. 137–139.
10. Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych. – Wiedeń, 1892. – S. 119–132.
11. Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych. – Wiedeń, 1871. – S. 375.
12. Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych. – Wiedeń, 1879. – S. 69–75.
13. Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych. – Wiedeń, 1906. – S. 40.
14. Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych. – Wiedeń, 1911. – S. 451–455.
15. Проців О. Р. Видатний природознавець уродженець Гуцульщини Максиміліан Сила-Новицький / О. Проців, Я. Зеленчук / Гуцули і Гуцульщина : літ.-мист. і громад.-суп. часоп. – 2012. – № 2 (6). – С. 42–45.
16. Protokół 20-go Walnego Zgromadzenia Krajowego Towarzystwa rybackiego, odbytego dnia 28 Maja 1898 // Okólnik. – 1898. – № 35. – S. 4.
17. Zatrucie spowodowane rosyjskim sandaczem na ostatnim bankiecie prawników w Wiedniu // Okólnik. – 1912. – № 124. – S. 155–156.
18. Ankieta rybacka // Okólnik. – 1913. – № 7. – S. 143–144.
19. Praktyka wycierów // Okólnik. – 1912. – № 124. – S. 130.